

ЗАСНОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ МУЗИКИ НА БУКОВИНІ

До 190-ліття отця Сидора Воробкевича

Сидір (Ісидор) Воробкевич (1836–1903) впродовж багатьох років очолював культурно-освітній рух Буковинського краю в різних галузях мистецької діяльності як композитор, музикознавець, письменник, поет, драматург, диригент, фольклорист, педагог та активний музично-громадський діяч. Його творча спадщина вражає. Він є автором понад 1000 літературних творів (літературний псевдонім Данило Млака), понад 600 музичних композицій, серед яких є музично-драматичні, оркестрові, камерно-інструментальні, вокальні: хорів (понад 100) і солоспіви на власні тексти і на поезії Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, М. Шашкевича, Я. Головацького, румунських та німецьких поетів. Особливо слід відзначити досить об'ємну духовну спадщину композитора-священника – понад 40 Літургій, а також різні піснеспіви зі Служби Божої святого Іоана Золотоустого та інші духовні твори.

Воробкевич мав славу одного з найавторитетніших музичних педагогів свого часу. Грунтовну освіту здобули під його керівництвом класик румунської професійної музики Чіпріан Порумбеску, український вчений-музикознавець світового рівня Євсевія Мандичевський та ін. Музичним здібностям Євсевія Мандичевського допоміг розвинути Ісидор Воробкевич, у якого він, навчаючись у Чернівецькій гімназії, студіював теорію музики та сольфеджіо. Згодом, перебуваючи вже у Відні, Мандичевський не поривав зв'язків зі своїм учителем. Свідчення тому – пісенний збірник, виданий ними спільно у Чернівцях (1896).

Ісидор Воробкевич народився 5 травня 1836 року в Чернівцях, на Буковині, в сім'ї священника, який викладав філософію в Чернівецькому ліцеї та духовній семінарії. Пращури Воробкевича мешкали в Литві. Але прадід, православний священник, прагнучи уникнути тиску католиків, переселився на Буковину й змінив прізвище Оробко на Воробкевич. Малий Сидір дуже рано втратив батьків і його виховували дідусь із бабусею, які мешкали у буковинському містечку Кіцмань. Бабуся Параскева, мудра, і на ті часи освічена жінка, прищепила внукові гарячу любов до свого народу, до рідної мови та пісні. Вона годинами розповідала про славне героїчне минуле України, про напади татар і турків, які нещадно руйнували українські землі, про подвиги сміливих козаків-запорожців. Вона перша, закріпивши в Сидора незвичайний музичний слух і пам'ять, подарувала улюбленому внукові черв'ячок із свого намиста для придбання скрипки; вона ж наполягла на тому, щоб він під час навчання в Чернівецькій гімназії вивчився грати на цьому інструменті. В період літніх канікул Воробкевич ходив від села до села, вслухався в народні пісні, збирав і записував українські, молдавські та румунські мелодії. Вже тоді він складав і свої оригінальні вірші та музику до них, яка дуже близька до українських народних пісень.

Навчаючись в духовній семінарії в Чернівцях, Воробкевич брав активну участь в хоровому й літературному гуртках. У 1861 р. закінчив семінарію, одружився, прийняв сан священника і поїхав працювати в глухі гуцульські села в Буковинських Карпатах. Тут він багато читає, особливо захоплюється поезією Т. Шевченка, студіює історію українського козацтва, збирає українські народні пісні. У 1865 р. написав працю «Наша народна пісня», де прямо говорить: народна пісня – це історія народу, а також підкреслює, що при вивченні народних пісень слід брати до уваги такі два моменти: поетичний текст пісні та її мелодію. Семирічне перебування Воробкевича в далеких гуцульських селах (до 1867 р.) дало йому змогу вивчити життя, побут, звичай і обря-

ди буковинців. Усі спостереження й переживання Воробкевича за ці роки знайшли втілення передусім в його оповіданнях і новелах, а також драматичних творах.

У 1867 р. Воробкевич із сім'єю переїжджає до Чернівців, де одержує посаду вчителя хорового співу в духовній семінарії, гімназії та дяківській школі. Тут поет і композитор з усією енергією і запалом розгортає свою творчу, громадську й педагогічну діяльність. Він пише велику кількість поезій, складає до них мелодії, komponує цілий ряд фортепіанних, камерних п'єс і хорів.

Для підвищення своєї кваліфікації Воробкевич у липні 1868 р. їде у Відень, де проходить курс гармонії й основ композиції у професора Віденської консерваторії Франца Крена, глибоко вивчає творчість В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена, Дж. Россіні та Ф. Ліста, відвідує багато концертів, співає в церковному хорі (він мав гарний м'який бас). Через шість місяців Воробкевич складає іспити з теоретичних дисциплін і отримує звання викладача співу і регента хору. Він продовжує працювати у Чернівецькій гімназії та духовній семінарії, а з відкриттям Чернівецького університету у 1875 р. починає читати там лекції на теологічному факультеті. Керуючи студентським та учнівським хорами, часто виступає з ними на громадських вечорах. Чернівецька і львівська преса – українська, польська, німецька – вміщує похвальні відгуки на ці концерти і підкреслює глибоке враження, яке справляють на слухачів пісні Воробкевича.

Працюючи з шкільною молоддю, Воробкевич відчуває брак педагогічної та методичної літератури, тому намагається сам заповнити цю прогалину: укладає співаник для початкової школи, пише перші на Буковині українські музично-методичні посібники з теорії музики та співу. Часто читає лекції про музику та друкує науково-популярні статті у різних газетах і журналах.

У серпні 1874 року Воробкевича запрошують до Києва на Історико-археологічний з'їзд. Життя на Україні, чудовий Дніпро-Славути, безкраї степи, золотoverхий Київ, побачити які він змалку мріяв, справили на Воробкевича незабутнє враження. Під безпосереднім впливом цієї поїздки він скомпонував два чоловічі хори: «Цар-ріка наш Дніпро» та «Я родився над Дніпром, отому я козаком».

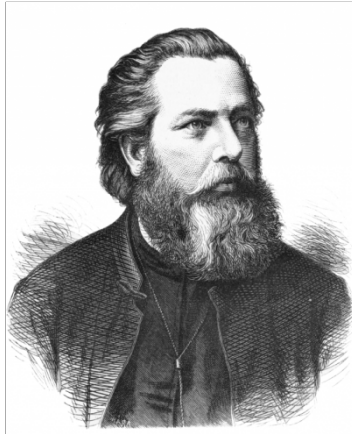
Важливим внеском в українське музикознавство була стаття Воробкевича про Михайла Вербицького, де автор відзначав, що всі твори цього композитора характеризуються «глибоко патріотичним, народним настроєм, хорошою формою, подиву гідною концепцією, незвичайною теплотою і оптимізмом».

Поезією Воробкевича зацікавився Іван Франко, вибрав з неї найкращі вірші і видав їх у 1901 р. окремою збіркою під назвою «Над Прутом».

Літературна спадщина Воробкевича складається з новел, оповідань, історичних поем, віршів, драматичних творів і згаданих вже науково-популярних статей та рецензій. Поезії і пісні Воробкевич складав усе своє життя. Вони друкувалися у різних тодішніх газетах і журналах. Лірична поезія Данила Млаки без мелодії просто немислима. Слово і музика зрослися в нього в органічну цілісність: що не договорить Млака, те доспіває Воробкевич.

Всенародну популярність здобула поезія-пісня Воробкевича «Мова рідна, слово рідне!», яка не втрачає своєї актуальності й у наші дні:

*Мова рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,*

*Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.
Як же мову ту забути,
Що нею учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила.
Ой, шануйте, поважайте
Рідненьку мову,
І навчайтесь розмовляти
Своїм рідним словом.*

Відомий галицький громадсько-політичний діяч, історик і педагог Олександр Барвінський згадував про Сидора Воробкевича як про чоловіка щирої та сердечної поетичної вдачі. Їхнє знайомство переросло у дружбу і творчу співпрацю. 1875 року Воробкевич запросив Барвінського до Чернівців на урочистості з нагоди відкриття університету. Гостюючи на Буковині, Барвінський запропонував видати літературний альманах, який міститиме твори буковинських, галицьких і наддніпрянських письменників, засвідчивши таким чином єдність українського літературного процесу. Ідею вдалося реалізувати 1877 року, коли вийшов друком буковинський альманах «Руська Хата». Це видання профінансував український письменник із Наддніпрянщини Пантелеймон Куліш.

Як досвідчений педагог-методист Воробкевич склав шкільний співанник, що з'явився трьома випусками у 1870–1872 рр. Композитор розумів психіку дитини, знав, що спів є для неї природною необхідністю, що молодь потребує не тільки словом, але і звуками передавати світ своїх почуттів, що музика й особливий спів є могутнім засобом виховання моральних якостей людини. Крім того, впорядковуючи співанник, Воробкевич мав на меті забезпечити вихователів і вчителів відповідним матеріалом для навчання співу у школах. Третій випуск співанника – не просто збірка пісень, а методичний посібник з теорії музики та співу, де народні пісні переплітаються з оригінальними мелодіями Воробкевича, які, до речі, дуже наближені до народних.

Особливо визначне місце у співаннику займають п'ять пісень: веснянка «Ку-ку», «Рідна мова», «Заграй ми, цигане старий», «Там, де Татран круто в'ється» і «Над Прутом у лузі хатина стоїть». Усі вони відзначаються теплою, душевною ліричною мелодією, дуже близькою до народної пісні, спокійним, до деякої міри навіть сумним і тужливим настроєм, простотою гармонічної фактури. Саме ці якості зумовили їх життєздатність і незвичайну популярність. Їх співали молоді і старі, селяни й інтелігенція, фахівці-музиканти і самодіяльні гуртки, студентська молодь та вчені. Пісня «Над Прутом у лузі» користувалася такою любов'ю, що її опрацьовували також для гри на інструментах. У 1891 р. пісню виконував хор «Львівський Боян» на гастролях у Празі поряд з творами Миколи Лисенка, Віктора Матюка й Анатолія Вахнянина.

Найвагомішим в доробку Воробкевича-теоретика є його підручник гармонії (1869). У вступі автор зазначає: «Володіючи ... певним арсеналом музичних знань і розуміючи, що музика має величезний вплив на поліпшення моралі, на формування людського характеру ... я написав книжку «Музична гармонія». Воробкевич спирався у своїй роботі на досвід, набутий у стінах Віденської консерваторії. Він добре знав праці європейських музичних теоретиків. Окремо слід відзначити вплив А. Рейха – французького теоретика, який одним з перших спрямував музикантів на вивчення і популяризацію народних пісень. З його ідеями співзвучні і погляди Воробкевича на фольклор. В підручнику подано цікаве визначення самого поняття «музика»: «... це мистецтво, яке користується звуками, щоб передати за їх допомогою почуття та ідеї, здатні пробуджувати в людському серці відчуття, емоції». Оригінальним, змістовним і влучним є визначення поняття «хор»: «... це втілення єдності почуттів і думок великої кількості людей і навіть цілого народу». Саме для хору написав свої кращі твори Воробкевич.

Особливе місце в хоровій творчості Воробкевича займає його музика на поезію Т. Шевченка. До збірки, що вийшла вперше друком у Ляйпцігу (1887), увійшло дванадцять номерів. Усі хори на слова Шевченка написано для чоловічого хору. Найбільш популярними серед них є хори «Минають дні» та «Огні горять». Хор «Огні горять» складається з двох контрастних музичних об-

разів. Перший, відповідно до тексту, змальовує запальною мелодією й чіткими, пульсуючими ритмами радісне гуляння, сміх і танці. Другий відтворює самотню постать поета, який тужить за минулою безрадісною молодістю. Цей хор можна сміливо зарахувати до справжніх шедеврів української хорової літератури. Недарма він і сьогодні, в новій редакції Станіслава Людкевича користується великою любов'ю у слухачів.

Особливе місце серед патріотичних хорів Воробкевича займає чоловічий хор «Задзвенімо разом, браття» (на слова Д. Млаки). Завдяки урочистому характеру мелодії, маршоподібним ритмам і глибоко патріотичному текстові він довгі роки виконувався на святкових концертах як гімн, як заклик:

*Покажім, що в наших жилах
Не звелася рідна кров,
Що за правду, поступ, волю
Кожний з нас на смерть готов!*

Дуже типовими для тих часів були в'язанки народних пісень, так звані попури, які зустрічаються у творчості майже всіх західноукраїнських композиторів XIX і початку XX століть. Деякі композиції цього жанру є і у Воробкевича.

До духовних творів Воробкевича – композитора-священника – слід віднести, крім згаданих вище понад 40 Літургій, також і величезну кількість псалмів, гімнів та літургійних хорів на релігійні тексти (українські, румунські і грецькі).

Розвиток інструментальної музики композитора йшов весь час у напрямі збагачення її українським народним мелосом. Це фортепіанні твори – Фантазії, Думки, Коломийки, «Розголоси Буковини» (попури, польки, марші, кадрилі); дві п'єси для віолончелі з фортепіано, два тріо для двох скрипок та віолончелі, а також марші та попури для духового оркестру й камерного складу симфонічного оркестру.

Воробкевич написав 18 оригінальних музично-драматичних творів. Це опери-водевілі, в яких розмовні діалоги чергуються з сольними аріями і хоровими та хореографічними номерами. Найбільш довершеною з художнього погляду вважається мелодрама «Гнат-приблуда» (1875).

Велика популярність вокальної спадщини Воробкевича свідчить про її життєвість і художню цінність. Його хорові композиції входять до скарбниці української національної музики. Заслугою Воробкевича як музикознавця-теоретика є те, що він був одним з основоположників «модальної» гармонізації народних мелодій (тобто не в класичній мажоро-мінорній системі, а на основі натуральних ладів). Йому належить також першість у використанні на практиці різних прийомів хорового письма: «пелалі» в середніх голосах, ефекти «еха» та інші способи імітаційної поліфонії. Інтонаційною основою музики Воробкевича є мелодика українських народних пісень. Він є ліриком як в композиторській, так і в літературній творчості. Одним з перших західноукраїнських композиторів звернувся до поезії Шевченка. Його Літургію для дитячого хору вивчали у церковних школах і співали під час відправи Служби Божої у храмах.

Як активний музично-громадський діяч Воробкевич ініціював створення на Буковині багатьох хорових гуртків і сам керував хорами, організовував різні товариства, одне з яких з часом трансформувалося в «Буковинський Боян».

Воробкевич сприяв розвитку місцевої преси. У 60–90-х роках майже не було журналу чи газети на Буковині чи в Галичині, де не друкувались би поезії, оповідання, гуморески або науково-популярні статті Воробкевича.

Галицькі українці радо вітали творчі успіхи буковинця і захоплювалися до подальшої праці. Слід підкреслити, що Іван Франко оцінював Воробкевича не тільки як письменника і поета, але також і композитора, називаючи його «окрасою славної нашої Буковини». Франко говорив, що ліричні пісні Воробкевича «осяяні тихим блиском щирого, глибокого людського і народолюбного чуття». Відзначаючи велику популярність і виховний зміст поезій-пісень Воробкевича, Каменяр зауважив, що «багато з тих пісень гомонить нині скрізь по нашій краї завдяки гарній музиці самого автора». Іван Франко високо оцінив подвижницьку діяльність Сидора Воробкевича на рідній просвітянській ниві, назвавши його одним з «перших жайворонків нової весни нашого народного відродження».

Оксана ЗАХАРЧУК